

Colecția *Viața în Hristos*
Seria „Imnografie bizantină”

16

Sfântul Andrei Criteanul
Sfântul Gherman al Constantinopolului
Sfântul Sofronie al Ierusalimului
Sfântul Petru al Argosului

**Omilii și canoane alese
la Sfinții Doctori fără de arginți**

Traducere din limba greacă veche de
MONAHIA PARASCHEVA ENACHE

Ediție îngrijită, introducere și note de
DRAGOȘ MİRȘANU

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2024

CUPRINS

Introducere (Dragoș Mîrșanu)	7
---	---

Sfântul Mare Mucenic Pantelimon

Sfântul Andrei Criteanul

<i>Laudă Sfântului Mare Mucenic și făcător de minuni Pantelimon</i>	21
---	----

Sfântul Gherman, Patriarhul Constantinopolului

<i>Canon de rugăciune la Sfântul Mare Mucenic și tămăduitor Pantelimon</i>	39
--	----

Sfinții Mucenici Doctori fără de arginți Chir și Ioan

Sfântul Sofronie, Patriarhul Ierusalimului

<i>Cuvânt de laudă la Sfinții Chir și Ioan, mucenicii</i>	49
---	----

Sfântul Gherman, Patriarhul Constantinopolului

<i>Canon de rugăciune la Sfinții Mucenici Chir și Ioan</i>	85
--	----

Sfinții Doctori fără de arginți Cosma și Damian

Sfântul Petru, Episcopul Argosului

<i>Cuvânt de laudă la slăviții sfinți făcători de minuni fără de arginți Cosma și Damian</i>	97
--	----

Sfântul Gherman, Patriarhul Constantinopolului

<i>Canon de rugăciune la Sfinții doctori fără de arginți Cosma și Damian</i>	119
--	-----

Introducere

Tămăduiți-i pe cei neputincioși, înviați-i pe cei morți, curățiți-i pe cei leproși, pe demoni scoateți-i; în dar ați luat, în dar să dați (Mt. 10, 8)

Unii dintre cei mai populari sfinți ai Bisericii, „doctorii fără de arginți” sau „anarghirii” (din gr. ἀνάργυροι) sunt sfinți tămăduitori care au trăit în Antichitatea târzie și care, spre deosebire de medicii obișnuiți ai vremurilor lor, au lecut oamenii de boli fără să primească plată. Vechile relatări hagiografice ne prezintă vindecările operate de aceștia ca fiind de cele mai multe ori fapte minunate făcute cu harul și puterea lui Hristos, în contrast cu activitatea medicală asociată cu zeii păgânilor, precum Asclepios sau Isis¹. Reprezentați în iconografia bisericească – cel mai adesea împreună – drept persoane tinere sau de vârstă mijlocie purtând în mâini cutii cu leacuri și diverse instrumente medicale², sfinții doctori fără de arginți

---

¹ Pentru o scurtă prezentare, vezi *Oxford Dictionary of Byzantium* (= *ODB*), s.v. „Anargyroi”, p. 85; pentru vindecările sfinților în urma practicii de a petrece noaptea în biserici creștine, cf. *ODB*, s.v. „Incubation”, p. 992 și Ildikó Csepregi, „Who Is behind Incubation Stories? The Hagiographers of Byzantine Dream-Healing Miracles”, în Steven M. Oberhelman (ed.), *Dreams, Healing, and Medicine in Greece. From Antiquity to the Present*, Ashgate, 2013, pp. 161-187; vezi, de asemenea, John Duffy, „Byzantine Medicine in the Sixth and Seventh Centuries: Aspects of Teaching and Practice”, *Dumbarton Oaks Papers*, 38 (Symposium on Byzantine Medicine), 1984, pp. 21-27, în special 23-24.

² Pentru analiza uneia dintre cele mai vechi și complexe reprezentări iconografice a sfinților doctori fără de arginți, vezi David Knipp, „The Chapel of Physicians at Santa Maria Antiqua”, *Dumbarton Oaks Papers*, 56, 2002, pp. 1-23.

sunt integrați de secole în calendarul și cultul Bisericilor Răsăritene (ca de altfel și în cel al Bisericii Romane)³.

Volumul de față cuprinde trei cuvinte de laudă scrise în Răsăritul ortodox în secolele VII-X în cinstea unora din cei mai cunoscuți doctori fără de arginți. Primul, alcătuit de Sfântul Andrei Criteanul, îl are ca subiect pe Sfântul Mare Mucenic și Tămăduitor Pantelimon (sărbătorit în Biserica Ortodoxă pe 27 iulie), probabil cel mai popular dintre anarghiri de multe secole încoace, până în vremurile noastre, inclusiv în România; al doilea, scris de Sfântul Sofronie al Ierusalimului, îi cinstește pe Sfinții Mucenici Chir și Ioan din Egipt (31 ianuarie și 28 iunie); și, în sfârșit, al treilea, compus de Sfântul Petru al Argosului, îi

---

³ Dincolo de pomenirea specială, în zile de calendar, a unora dintre cei mai importanți sfinți anarghiri, este de remarcat că aceștia beneficiază și de o pomenire constantă, pe care o putem observa cu ușurință în cărțile de cult ale Bisericii Ortodoxe Române. Astfel, în cadrul Sfintei Liturghii, se pomenesc la proscomidie: „A Sfinților făcători de minuni și doctori fără de arginți: Cosma și Damian, Chir și Ioan, Pantelimon și Ermolae, și a tuturor sfinților tămăduitori fără de arginți” (*Liturghier*, București: EIBMBOR, 2012, p. 122); în cadrul Maslului: „Sfinților cei fără de arginți și făcătorilor de minuni, cercetați neputințele noastre; în dar ați luat, în dar dați-ne nouă” și „Izvorul tămăduirilor având, sfinților cei fără de arginți, dați tămăduiri tuturor celor ce au trebuință, ca unii care v-ați învrednicit de mari daruri de la izvorul cel pururea curgător al Mântuitorului nostru. Căci a zis Domnul către voi, ca unii ce sunteți de aceeași râvnă cu apostolii: Iată, v-am dat vouă putere asupra duhurilor celor necurate ca să le scoateți și să tămăduiți toată boala și toată neputința. Pentru aceasta, după poruncile Lui, bine-viețuind, în dar ați luat, în dar dați, tămăduind patimile sufletelor și ale trupurilor noastre” (*Molitfelnic*, București: EIBMBOR, 2013, pp. 139 și 167-168; rugăciunea este inclusă și la Sfeștanie, p. 200); în cadrul Sfeștaniei: „Pentru rugăciunile sfinților celor fără de arginți, Născătoare de Dumnezeu, păzește pe robii tăi ca o apărătoare și sprijinitoare a lumii” și „[Pentru rugăciunile] sfinților, slăviților și făcătorilor de minuni doctori fără de arginți: Cosma și Damian, Chir și Ioan, Pantelimon și Ermolae, Samson și Diomid, Mochie și Anichit, Talaleu și Trifon” (*ibid.*, pp. 190 și 197; această listă extinsă este inclusă și în cadrul altor diverse rugăciuni, cf. pp. 404 și 427).

laudă pe Sfinții Cosma și Damian (cei din Asia, 1 noiembrie), care au fost considerați în mod obișnuit reprezentanții-tip ai acestei categorii speciale de sfinți, adică doctorii fără de arginți prin excelență.

*

Despre Sfântul Mare Mucenic Pantelimon nu avem mărturii istorice contemporane, dar suntem informați de tradiția bisericească ulterioară că s-a născut în Nicomedia și a fost martirizat în același oraș, probabil în 305, în timpul persecuției lui Galerius Maximianus (305-311)⁴. Cultul său, despre a cărui existență ne mărturisește pentru prima dată teologul și istoricul bisericesc Teodoret al Cirului (*fl.* prima jumătate a sec. V)⁵, s-a dezvoltat și s-a răspândit încă din Antichitatea târzie, deopotrivă în Răsărit și în Apus⁶.

Ansamblul scrierilor hagiografice privitoare la Sfântul Pantelimon este format în primul rând din două „serii” de lucrări alcătuite în limba greacă, la care trebuie adăugate mai multe traduceri în limba latină și în alte limbi orientale vechi: siriacă, coptă sau armeană. Mai întâi, și cel mai important, așadar, la baza tuturor cunoștințelor noastre despre sfânt se află un martiriu (*passio*) scris în greacă la o dată necunoscută și retransmis ulterior în variante modificate și mai ales îmbogățite⁷ (inclusiv, notabil,

---

⁴ *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* (= *Syn. Eccl. CP*), 27 iul., 1, ed. H. Delehay, Bruxelles, 1902, 847-848.

⁵ Teodoret al Cirului, *De Martyribus*, PG 83, 1033B.

⁶ Vezi de pildă mărturiile din timpul lui Iustinian la Procopius din Ceza-reea, *De aedificiis* 1, 9 (ed. Jacob Haury, reed. G. Wirth, Leipzig, 1964).

⁷ *Bibliotheca Hagiographica Graeca* (= BHG) 1412z-1414m, ed. F. Halkin, Bruxelles, ³1957. Vezi *Martiriul Sfântului și Slăvitului Mare Mucenic Pantelimon*, trad. rom. de Monahia Parascheva Enache și Andrei Fînaru (după Basilius Latyșhev, *Hagiographica graeca inedita*, Sankt-Petersburg, 1916, pp. 40-53), în Sf. Iosif Imnograful, *Canoane de rugăciune la Sfântul Mare Mucenic și Tămăduitor Pantelimon*, trad. Monahia Parascheva Enache și Andrei Fînaru, ed. Pr. Dragoș Bahrim, col. *Viața în Hristos*, seria „Imnografie bizantină” 10, Iași: Ed. Doxologia, 2022, pp. 7-24.

Sfântul Andrei Criteanul

Laudă Sfântului Mare Mucenic și făcător de minuni Pantelimon¹

1. *Minunat este Dumnezeu întru sfinții Lui²*, zice David, marele cântăreț de Psalmi. Dar la fel de potrivit am putea spune și noi, inversând puțin sfântul stih, că minunați sunt sfinții întru Dumnezeu lor! Căci prin covârșirea adevărului și credinței, ei se aseamănă singurului Dumnezeu adevărat și vrednic de crezare și, prin asemănarea cu El, se întemeiază curat și nestrămutat pe Hristos și devin un singur duh cu El. Iar când sunt puși la încercare, arată cât de minunată este dovada credinței lor! Căci așa cum în ciocnirile norilor, adică în mișcările iuți ale vânturilor, strălucește frumusețea fulgerului, tot așa și aceștia, zdrobiți fiind în cazne și rezistând abuzurilor celor fără de lege, au străluminat, ca niște fulgere, harurile și făcliile cuvintelor și faptelor dumnezeiești și s-au făcut și ei minunați în Hristos și vrednici de toată lauda. Pe aceștia și noi să-i lăudăm și după putere să-i ferim și să-i admirăm, că minunate a făcut Domnul toate voile Lui întru ei³. Dar să-i lăsăm pe toți să fie lăudați și admirați de Unul Singur, ca fiind mai bun decât orice limbă, auzire și minte omenească. Ci noi astăzi,

---

¹ Traducere după Basilius Lathyšhev, *Hagiographica graeca inedita*, Sankt-Petersburg, 1914, pp. 53-65.

² Ps. 67, 85.

³ Cf. Ps. 15, 3.

propunând spre laudă pe unul singur vrednic de a fi fericit între toți sfinții și descriind, și laudând, atât cât ne va fi cu putință prin cuvânt, pe de o parte, minunile lui Dumnezeu întru el și, pe de altă parte, întreaga lui luptă și cursă athletică pentru Dumnezeu, Îl vom arăta, deopotrivă, pe Dumnezeu minunat întru el, și pe el, minunat întru Dumnezeu și astfel îl vom preamări.

2. Dar cine este acesta atât de măreț în luptă și care provoacă un cuvânt atât de mai presus de fire? Să fie limpede tuturor că Pantelimon, marele purtător de lupte al lui Hristos și vrednicul de admirație, adunându-ne laolaltă astăzi la pomenirea lui de fiecare an, însuși pe sine se oferă ca subiect strălucit și ales cuvintelor noastre, al cărui nume, prin sine, cred, ni se înfățișează dindestul ca o laudă. Căci prezintă o clară asemănare și afinitate cu Dumnezeu și pe atât de mare îi este asemănarea cu Dumnezeu față de toți sfinții, pe cât el singur între toți ceilalți sfinți a moștenit numele cel stăpânesc, Panteleimon (adică Atotmilostivul), prin caracterul lui mai bun și mai iubitor de oameni astfel încât, și prin dreptatea și strălucirea asemănătoare cu Dumnezeu a minții lui, s-a îmbogățit de sus cu acest nume dumnezeiesc. Dar noi, laudându-i mucenicia lui cea mai presus de fire și minunile lui Dumnezeu săvârșite cu el, nu putem promite că le vom spori pe acestea prin puterea covârșitoare a cuvântului. Căci nici nu este cu putință să aducem vreo sporire prin cuvinte la faptele sau pătimirile lui, a căror copleșitoare măreție se vede de la sine. Căci așa cum celor ce laudă pe Dumnezeu nu le este cu putință să-I cinstească pe măsură purtarea de grijă prin virtutea cuvintelor, fiindcă El este întotdeauna în cea mai înaltă desăvârșire, ci, dimpotrivă, încetează orice cuvânt care ar încerca să se potrivească cu măreția Lui, tot astfel cele mai desăvârșite și mai dumnezeiești dintre fapte nu sporesc în strălucire când sunt laudate de cuvântul nostru, ci mai degrabă cuvântul capătă strălucire prin ele, pentru că cel mai bun laudător nu este cel ce înalță și adaugă

o mai mare slavă (căci isprăvile mucenicilor sunt vestite pururea prin propria lor strălucire și desăvârșire), ci acela care nici pe departe nu a ajuns din urmă faima cea mai vrednică de ei.

Dar să purcedem deja la însăși lupta lui Pantelimon, amintind viețuirea pe care a urmat-o din copilărie, pe cât ne permite înlănțuirea cuvântului să includem în istorisire și să arătăm înclinația lui sinceră către Dumnezeu și apropierea de El.

3. Așadar, patria cea de pe pământ a fericitului era cetatea Nicomidiei. Poziția favorabilă pe pământ și cu deschidere la mare, ușurința în procurarea din belșug a celor necesare, slava preamare a cetății și feluritele ei îndeletniciri și ocupații, precum și faima ei, le voi trece cu vederea ca fiind cunoscute tuturor. Iar tatăl lui, pe nume Eustorgius, era și el strălucit cu neamul, cinstit a face parte dintre cei din Sfatul Senatului. Dar Tatăl lui adevărat era Dumnezeu, iar maica lui s-a dovedit a fi Ierusalimul cel de sus, cel liber, care este maică⁴, potrivit Apostolului, tuturor fiilor lui Dumnezeu. Dar precum cei care obișnuiesc să aibă numele îndoit, trupește și duhovnicește, tot așa și el, la început a fost numit de cei ce l-au născut, cu un nume pământesc, Pantoleon, dar la sfârșit i s-a schimbat de sus numele în Panteleimon⁵. Mama lui era creștină, și încă de pe când era el copil, l-a atras la sine și l-a crescut în propria ei credință. Dar murind ea de timpuriu și lăsându-l pe fiul ei nedesăvârșit⁶ și necopt, tatăl, care era păgân, l-a dat cărturarilor și educatorilor ca să se exerseze și să se deprindă în științele cele păgânești.

4. Și după ce i s-a părut lui că a învățat destul cu ceilalți, l-a încredințat unui mare doctor, pe lângă care Pantoleon ucenicind,

---

⁴ Cf. Gal. 4, 26.

⁵ Pantoleon în greacă înseamnă întru toate leu, adică leu în toate privințele, iar numele de Panteleimon înseamnă Cel cu totul milostiv, Atotmilostiv.

⁶ ἀτελής, nedesăvârșit, așa se numeau cei nebotezați și catehumenii. Botezul era semnul desăvârșirii creștinului.

Sfântul Gherman, Patriarhul Constantinopolului

Canon de rugăciune la Sfântul Mare Mucenic și tămăduitor Pantelimon¹

Cântarea 1, glasul al 3-lea

Imnosul: «Celui ce a izbăvit pe Israel din robie și a scufundat pe Faraon în mare să-I cântăm Mântuitorului Hristos că S-a slăvit în veci»².

Stih: *Sfinte Mare Mucenice și Doctor fără de arginți Pantelimon, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi.*

Purtătorul de chinuri al lui Hristos, arătat fiind către toți că poartă numele milei, a fost de mai dinainte numit cu numele cum avea să fie făcut cunoscut cu faptele de la Dumnezeu.

Dorind să te nevoiești în știința tămăduirii trupurilor, Sfinte, L-ai moștenit pe Doctorul ceresc drept Învățător al unei tainice științe.

Slavă...

Frumusețea sufletului tău cea vrednică de Dumnezeu, strălucind de buna-cuviință văzută, purtătorule de chinuri,

---

¹ Traducere după: Maria I. Sourmpra, *Tò ποιητικὸ ἔργο τοῦ Γερμανοῦ Α' πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ὁμολογητῆ (±650-740). Μελέτη Φιλολογική, Διδακτορική Διατριβή*, Atena, 2020, Μέρος Β', pp. 249-255 (can. XXII).

² Sophronios Eustratiades, *Εἰρημολόγιον*, Chennevieres sur Marne, 1932 (de aici înainte EE), 78, n. 110 (Sf. Gherman).

prin credință, te-a arătat prieten și cunoscut al Împăratului Dumnezeu.

Și acum...

Pe Maica Ta, Hristoase, pe Născătoarea de Dumnezeu, noi, credincioșii, o slăvim fără încetare, ca pe una care mijlocește pentru noi toți să fim izbăviți din primejdii.

Cântarea a 2-a

Irmosul: «Ia aminte, cerule, și voi grăi,
și voi lăuda pe Hristos Împăratul»³.

Ai călcat în picioare boldurile diavolului prin răbdarea ta, mucenice al Domnului.

Ai nimicit toată boala înșelării cu lecurile mântuitoare ale credinței.

Trupul tău dându-l celor fără de lege, ți-ai unit sufletul cu Hristos prin credință.

Slavă...

Dăruiește-ne nouă, cu rugăciunile tale, întărire sufletului și tămăduiri trupurilor.

Și acum...

Fără de prihană Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, roagă-te pentru lume fără de încetare.

---

³ EE 78, n. 110 (Sf. Gherman).